

ЕДИН „БЪЛГАРСКИ“ ЧЕХ В ПАЗАРДЖИК – ХИНЕК МАЙЕР (1852–1930)

*Румяна Кацарова**

Ролята на чехите в обществения живот на българите е тема с трайно, почти вековно присъствие в българската историография. С издирването и привеждането в известност на различни по характер и произход исторически извори и литературни паметници се натрупват доказателства, удостоверяващи вековните българо-чешки общувания и ползотворни взаимодействия.

Прегледът на историческата книжнина показва, че в последните години вниманието на изследователите все по-настойчиво се фокусира и върху „българските“ чехи, които активно участват в националното ни развитие след Освобождението през 1878 г. и които със своите знания, опит и талант допринасят за модернизацията и европеизацията на държавата и обществото.

Един от тях е Хинек Майер – дългогодишен окръжен прокурор на Пазарджик, адвокат и народен представител.

* * *

Хинек Майер е роден в предградията на Прага през 1852 г. Завършва класическа гимназия и Юридическия факултет на Карловия университет. Владее освен матерния език и официалния за учебните заведения немски език, още френски и английски, има и солидни знания по латински език. Активен член на студентската легия към Младочешкото общество, чиито членове са преследвани от властите.

В България Майер се установява със съпругата си Людмила Ташнер (дъщеря на съдия в Прага). Кога точно семейство Майер пристига в страната, е въпрос, на който засега е трудно да се отговори. Научната литература включва Майер в групата от чехи, пристигнали в Източна Румелия по лична покана на директора на правосъдието Тодор Кесяков.

С утвърждаването от султана на Органическия устав на Източна Румелия и избора на главен управител начева изпълнението на постановленията на Берлинския договор за организиране на държавния апарат в автономната провинция. Изграждането на централните органи на властта става успоредно с разгръщането на дейността по уреждане на местните ресори. Основният проблем на провинциалното управление, така както и в княжеството, е липсата на високообразовани, добре подготвени и

* Доктор на историческите науки.

компетентни кадри, които да вдъхнат живот на държавните институции. Съдебната система в Източна Румелия е изправена пред същото предизвикателство. Това мотивира първия директор на правосъдието Тодор Кесеяков да потърси чужди специалисти, които да помогнат за уреждане на съдебното дело.

На 22 юни/4 юли 1879 г. той се обръща към Константин Иречек с писмо, написано на френски език, с което го осведомява, че на Източна Румелия са необходими един главен прокурор, двама председатели на Върховния съд, един заместник главен прокурор, шестима окръжни прокурори и шестима главни секретари. Във връзка с това Директоратът се ангажира да сключи двегодишни контракти (договори) с тези магистрати, уточняват се финансовите условия, както и критериите, на които трябва да отговарят кандидатите. От отговора на Иречек става ясно, че той е съобщил съдържанието на писмото на Кесеяков на д-р Антонин Ранда – професор в Юридическия факултет на Карловия университет, „най-знаменития наш юрист и един от първите съвременни учители на право в Австрия“. Иречек обяснява и начина, по който по-нататък да действа Кесеяков, уговорен с проф. Ранда, за да може последният да се погрижи „да не прибегват до Вашата земя някои си авантюристи и да добиете хора опитни, които имат вече някаква практика и не младежи, които едвам познават теорията“. От друга страна, според Публично-административния правилник за приемане на чужденци на служба в Източна Румелия кандидатстващите, освен да притежават необходимото образование, трябва да представят диплома от висше специално учебно заведение; свидетелство за службите, които са заемали след дипломирането си, и две свидетелства: че не са осъждани и не са под съд и че не са длъжници. В срок от една година назначеният чужденец се задължава да научи „язикът на болшинството в Областта“.

Така през лятото на 1880 г. в Източна Румелия пристигат първите чехи с юридическо образование, назначени от директора на правосъдието. Един от тях е Хинек Майер.

Окръжен прокурор на Пазарджик

През 1880 г. съгласно Закона за устройство на съдилищата към окръжните съдилища се назначава и прокурор. Броят на окръжните (департаментални) съдилища е определен в Органическият устав. Те са шест за цяла Източна Румелия и отговарят на окръзите: Пловдивски, Татарпазарджишки, Старозагорски, Сливенски, Бургаски и Хасковски.

Хинек Майер е назначен за департаментален (окръжен) прокурор в Пазарджик към началото на м. септември 1880 г. В заседанието на Постоянния комитет (19 декември 1880 г.) са разгледани съобщенията на главния управител (№ 3784 и № 3802) и са одобрени контрактите, сключени между Дирекцията на правосъдието и чиновниците д-р Рудолф Турн-Таксис, Франтишек Хитил, Хинек Майер (изписан в

протокола на Постоянния комитет като „Менер“), Инокентий Мрачек и Роман Сочински.

Макар и оскъдни, данните за дейността на Хинек Майер като прокурор на едно от най-големите окръжия в Източна Румелия свидетелстват, че той има определен, собствен професионален принос както за организацията на съдебното дело в Източна Румелия, така и при изготвяне на необходимите за това нормативни актове. Едно от доказателствата за това е доверието и предпочитанието, което му отдава българската централна власт. В изпълнение на приетия закон за адвокатите през пролетта на 1883 г. Дирекцията на правосъдието съставя в Пловдив специална комисия, пред която да положат изпит желаещите да се занимават с адвокатска практика в областта. Комисията се оглавява от Йоаким Груев, а нейни членове са д-р Р. Турн-Таксис, С. С. Бобчев, д-р Петър Данчев и Хинек Майер. Имената на членовете на комисията достатъчно красноречиво говорят за притежавана експертиза, компетентност и авторитет.

Директорът на правосъдието (1884–1885 г.) Стефан С. Бобчев също се ползва по различни поводи от професионалната вещина на Майер: в началото на 1885 г. му изпраща за мнение изработените наставления за околийските съдии. През пролетта на с. г. с цел „преустройството и улучението сегашното положение на нотарските писалища при окръжните съдилища“ директорът на правосъдието възлага на Майер (съвместно с председателя на Пазарджишкия окръжен съд) да изработят проект за правилник за работата на нотариусите. На 3 юни Майер (от свое име) отговаря на Бобчев, че първоначално е искал да предложи „нотарското учреждение“ да бъде свободно, като това в Австрия, сиреч нотариусите да бъдат „нечиновници, окачествени за адвокати“ и полагащи гаранция и клетва. „Обаче – заключава Майер – дойдох до убеждение, че сегашното време недозволява подобен опит. И тъй съставих правилнико-проект за нотари-чиновници.“ През април 1885 г. логично следва потвърждението на Постоянния комитет за нов двегодишен контракт на Майер за департаментален прокурор.

Хинек Майер симпатизира на българите и смята, че решенията на Берлинския конгрес за разпокъсането на България са несправедливи и срамни за Европа и демонстрира убеждението си, че като прокурор трябва да решава по съвест и според върховенството на закона. Това проличава в поведението му като окръжен прокурор в събитията около Съединението, а малко преди това и в прочутото „дело на Куртев“.

На 18 май 1885 г. опълченецът Илия Куртев издава възвание към населението в Източна Румелия, в което призовава най-вече опълченците за изпращането на чети в Македония и за въоръжена борба за освобождението ѝ. Авторът е арестуван в Пловдив още същия ден, но възванието предизвиква голям отзвук в цяла Източна Румелия. То се разпространява и в Пазарджик. Директорът на правосъдието изпраща до окръжните управители телеграма възванието да бъде конфискувано, а раз-

пространителите – предадени на съда. По този повод Майер информира началника на телеграфо-почтенската станция в Пазарджик, че негов служител е дал на Ст. Киров, жител на града, пакет с възванието, и настоява следващи такива пратки да му се предават.

На пазарджишкия окръжен прокурор е наредено юридически да бъде оформено задържането на Куртев и по негово предложение, направено на 30 май, съдебният следовател при Пазарджишкия окръжен съд Атанас Абаджиев издава на следващия ден официална заповед за арестуването му и подвеждане под отговорност по Отоманския наказателен закон за подбуждане на населението за въстание против държавата. Зараждат се спорове и сред юристите в областта: следва ли Илия Куртев да бъде подведен под отговорността на Отоманския наказателен закон, защото с издаването на Органическия устав, отделил Източна Румелия в особена привилегирована област, „източнорумелийският жител, който е получил право на гражданство, става изключително жител на Румелия“. Освен това Куртев е арестуван на 18 май, а заповед е издадена едва на 31 май, което е нарушение на Органическия устав. Ситуацията е доста напрегната и деликатна, още повече че на 2 юни в окръжното училище в Пазарджик се събират около 250 граждани, които настояват за освобождаването на Куртев, преценявайки ареста му като „убийство на народний дух“, и изпълномощават опълченците от града да изпратят телеграма до главния управител. Всичко това продължава до 23 юни, когато прокурор Майер телеграфира на директора на правосъдието Стефан Бобчев и му съобщава, че по негово предложение делото е прекратено и „набедяваният се освобождава от преследване по неуместност“.

Следващото изпитание за Хинек Майер са събитията от 2 до 6 септември 1885 г. На 2 септември в Панагюрище от Събко Милков, Андон Оряшков и Тодор Хаджикирлилов е поставено началото на акцията за Съединението. Младешките са арестувани, но под напора на местното население са освободени. В следващите дни прокурор Майер съобщава на директора на правосъдието Бобчев за резултатите от предприетите мерки и извършеното от изпратения следовател. В същия ден, 2 септември, Захарий Стоянов и Петър Зографски заминават за Ихтиманско (определения им от ЦК на БТЦРК район за агитация), където са арестувани и докарани обратно в префектурата в Пазарджик с файтон. „След като влезнаха няколко жители – мисля че опълченци – в правителствения дом, арестантите се освободиха“ – телеграфира Майер на 4 септември на директора на правосъдието в Пловдив.

След акта на Съединението в Пловдив на 6 септември 1885 г. с указ на княз Александър I от 9 септември в Южна България е обявено военно положение и се устройват военни съдилища, които да гледат делата. Веднага на другия ден княжеският комисар д-р Георги Странски издава заповед, с която се привеждат в изпълнение издадените от българския княз укази и е преустановена дейността на всички съдебни учреждения (включително и на върховните съдилища), които спират да функционират по разглеждане на всякакъв вид съдебни процеси. В края на декември

1885 г. правосъдният министър д-р Васил Радославов прави предложения, утвърдени с княжески укази и обнародвани в „Държавен вестник“, с които е ликвидирана съдебната система в бившата Източна Румелия. С въвеждането на съдебните закони на Княжество България в Южна България се закриват административните и върховните съдилища, Върховният съд в Пловдив е преобразуван в апелативен; околийските съдии са превърнати в мирови; персоналният състав на прокуратурата и на окръжните съдилища в по-голямата си част е освободен или подменен.

Какво точно се случва с Хинек Майер след Съединението, е трудно да се възстанови. В заповедите за уволнения, назначения и преназначения на съдии и прокурори, публикувани в „Държавен вестник“ в края на 1885 и началото на 1886 г., името му не се открива. Документално е установено, че по време на Сръбско-българската война той доброволно се заема с „нареждането и надзирането на караулите и патрулите в града“. Този факт се допълва от мемоарно свидетелство, че Майер е определен за комендант на града по време на войната, т.е. – няма постоянна служба. Като чужд поданик той е назначен през април 1885 г. с двегодишен контракт, одобрен от Постоянния комитет на Източна Румелия, и вероятно този договор не е прекратен. В тази връзка трябва да разгледаме и неговото прошение от 1887 г., с което моли Градския общински съвет (ГОС) в Пазарджик да се произнесе дали е достоен да получи българско поданство. На свое заседание, проведено на 27 октомври 1887 г., ГОС, „...като взе предвид, че седем години става как живее в Пазарджик и през всичкото време се е отличавал с примерно поведение; че ся е отнасял към населението любезно и е гледал в всякой случай да му помогне; че с своето си специално юридическо занятие може честно да прехранва себе си и фамилията си; че в време на Сръбско-Българската война той доброволно взе нареждането и надзирането на караулите и патрулите в града, реши да му ходатайства там, където трябва, за приемането му в свръзката на Българский гражданин“. В заседанието си, проведено на 14 декември 1887 г., Петото ОНС разглежда постъпилото от Хинек Иванов Майер прошение и го утвърждава за български поданик.

По време на управлението на Стефан Стамболов (1887–1894) Майер като окръжен прокурор получава конкретни нареждания за действия срещу опозиционния вестник „Прогрес“, започнал да излиза в Пазарджик от ноември 1892 г. Велчо Т. Велчев (един от първите редактор-издатели на вестника) публикува в изданията през 1922 г. „Принос към новата ни история. Стамболов и Фердинанд. Диктаторския режим и борбата против него“ пълен текст на писмо, изпратено от Ст. Стамболов до пазарджишкия окръжен управител с конкретни указания за дейността на прокурора: „...моля да обърнете внимание на прокурора върху съдържанието му (на в. „Прогрес“ – бел. авт.) и особено върху подчертаните места и да ми съобщите възбудил ли е г. прокурора преследване срещу редакторите на „Прогрес“ за напечатаните в тоя брой хули и клевети против правителството, народните представители и чиновниците му“. Премиер-министърът Стамболов също така „моли“ окръжния

управител занапред редовно да му съобщава за възбудените от прокурора дела срещу в. „Прогрес“.

Първоначално пазарджишкият прокурор завежда дела по своя преценка или когато му е заповядано от административната власт в града. Че това е било точно така, се подкрепя документално от писмото на пазарджишкия околийски началник Д. Марков (21 декември 1892 г.) до Майер, с което му обръща сериозно внимание на публикациите в бр. 6 на в. „Прогрес“ и иска подвеждане на отговорните лица по чл. 19 и 20 от закона за печата. На следващия ден, недоволен от поведението на Майер, Марков пише в София: „...г. Прокурора, от само себе не взема по-строга мярка спрямо тия редактори, а чака да му се пише за всяко нещо от полицията, за да има отпосле да се оправдава, че няма вина той, а полицията, защото е повдигнала въпрос. По този начин, по силата на подлостта, свойствена на чехите, види се, мисли да може да остане Прокурор в Пазарджик не сменяем още много години, както истеклите до сега 15“. Прокурор Майер е извикан специално в София и получава указания за преследване и след това, както пише Велчев, делата срещу в. „Прогрес“ вървят успоредно с излизането на броевете на вестника.

Прокурор Майер е известен и с процеса срещу убийците на Алеко Константинов. „Беше полунощ, когато Такев докара убития Алеко пред къщата ми“ – пише той в свой спомен, публикуван след смъртта на самия Майер в паметния брой „Алеко Константинов“ (май 1937 г., по повод 40 години от смъртта на Алеко, издание на пазарджишкия туристически клон „Белмекен“ на БТС под редакцията на Димитър Пантелеев).

Пазарджишкият прокурор изпълнява перфектно своите задължения. Още на 12 май 1897 г. сутринта заминава със следователя на местопрестъплението, а на 15 май съобщава с телеграма от Пещера на министъра на правосъдието Теодор Теодоров: „Изследование успешно. (...) На прямите дейци турихме ръка“. На 14 август 1897 г. обвинителният акт е внесен в съда. Процесът започва на 3 ноември 1897 г. при състав на съда: председател Иван Г. Крафти и членове Тодор Н. Христович и Светослав П. Велчев. Прокурор – Хинек Майер. „Никога г-да Съдии и г-да Съдебни заседатели не съм мислил, че аз ще съставям обвинителната реч против убийците на гениалния творец на „Бай Ганьо“ – покойния Алеко Константинов. Злата орисница така е поискала“ – отбелязва Майер. И продължава: „Днешното съчинение аз смятам да нарека „Бай Ганьо побеснял“. Покойният Алеко, мъжа с доброто сърце, никога нямаше да напише това, което писах аз. (...) Да нападнеш едно лице, за което може би си чул, че е гордост на цяла България; да изложиш това лице на пушката си и то само и само за това, за да отстраниш друго едно лице, което ти е неприятел – за това се изисква много бяс! Другояче не мога да нарека това!“

Хинек Майер е пазарджишки окръжен прокурор до края на XIX в. От началото на 1900 г. Пазарджишки окръг е закрит и присъединен в административно отношение към Пловдивски окръг.

Адвокат и народен представител

От 1900 (или 1901 г.) Майер става адвокат в Пазарджик и е член на Съюза на българските адвокати до края на живота си. На 9 май 1904 г. се провежда общо събрание на адвокатите от Татарпазарджишки съдебен окръг, което избира адвокатски съвет. За председател е избран Михаил Такев, а за членове на съвета: Хинек Майер, Димитър Ботушаров, Георги Томчев и д-р Главинов – поредното доказателство за авторитета, който има Майер сред юридическото съсловие в града и в окръга. На съвета е възложено да изработи „един устав върху етическите правила, които всеки адвокат, който почита себе си и щади професията и корпорацията, към която принадлежи, ще трябва да пази под страх на предвидените в респективний закон дисциплинарни и углавни наказания“. Нуждата да се състави този съвет се е почувствала особено силно, защото „някои силни на деня адвокати и помощници са страшно злоупотребявали с положението си“.

Адвокатската професия дава възможност за пълна самостоятелност както във финансов, така и в политически план. Наложил се като активен и уважаван член на Радикалдемократическата партия в Пазарджик, заедно с Тодор Влайков, Стоян Костурков и Найчо Цанов той е кандидат от партията за народен представител в Пазарджишката избирателна колегия в Петото Велико народно събрание (1911) и обикаля като агитатор цялата околия. Не е избран, но от 1911 до 1918 г. е общински съветник като водач на листата на Радикалдемократическата партия в града.

След сливането на Народния съговор и Съюза за демокрация през август 1923 г. заедно със своите съпартийци от Радикалдемократическата партия Хинек Майер преминава към новата политическа формация Демократически съговор. В изборите за XXI ОНС, проведени на 18 ноември 1923 г., той, Славейко Василев и Христо Силянов са избрани за пазарджишки народни представители; четвърти пазарджишки депутат става Георги Юртов от Националлибералната партия.

В Народното събрание Майер не е от „приказливите“. Рядко взема думата и в изявите си се ограничава в рамките на изразяване на експертно становище. Такъв е случаят при първото четене на законопроекта за свръхсметен кредит от 40 млн. лв. за даване помощ на пострадалите от пожара на 30 септември 1923 г. в гр. Враца. Обсъждането е на 16 февруари 1924 г. и Майер за първи път застава на парламентарната трибуна. И веднага заявява една по-различна гледна точка, като заявява: „...Аз мисля, че трябва да гледаме на законопроекта на правителството като проект за **подпомагане** на гр. Враца, а не като проект за **обезщетението** на гр. Враца или на врачанските граждани“ (подч. авт.). И това не е игра на думи, защото между пострадалите във Враца има доста хора, които не са загубили всичко и могат да получат помалка помощ. Но има и други, на които е изгоряла не само къщата, а всичко, от което биха могли да се прехранват през зимата. Според Майер „не трябва на единия, който си има достатъчно, за да си помогне сам, да му се даде всичко това, което е изгубил, защото държавата не обезщетява, а помага, и напротив – на тези, които са изгубили

всичкия си поминък и цялата си къща, трябва да се даде толкова, колкото да могат да си направят къща и да им остане някой капиталец, от който да могат да се прехранят по-нататък“. На депутатите, говорили преди него за „съдбата на нещастния гр. Враца, който заплати с лихвите данъка на престъпното безумие“ (Кръстьо Пастухов), той прагматично напомня, че в момента се прави държавният бюджет. „И аз бих помолвил г. министра да види има ли още някои кюшенца в кесията дете може да бърка, а вас, г-да – да се задоволите с туй, което ще каже министърът. Защото ако ние дадем повече, отколкото можем, тогава могат да ни наричат разсипници. Мисля, че работата за устройството на гр. Враца би могла да стане с по-малко пари отколкото е оценена загубата, ако възстановлението се систематизира, ако стане по-всеобщо, под надзора на общината, или под надзора на държавата“.

Следващата парламентарна изява на Майер при обсъждането на първо четене на законопроекта за данъка беглик върху овцете и козите може да приемем и като отлична илюстрация на максимата, че интелигентността и чувството за хумор са взаимосвързани: „С настоящия законопроект ние правим една крачка назад, но това не значи още, че сме назадничави. Защото мене ми се чини, че сме облекли фрак и цилиндър върху потури и, ако изоставим фрака и цилиндъра, ние не оставаме назад“. Препоръката му е законопроектът да се преработи, „за да заприлича на закон“.

В следващите избори за XXII ОНС (29 май 1927 г.) от Пазарджишка избирателна околия с „розовата бюлетина“ на Демократическия сговор влизат общо 5 депутати: – Георги Юргов, Петър Гагов, Христо Силянов, Тома Хр. Янчев и Хинек Майер, като последният е избран за член на Парламентарната комисия по правосъдието – признание не само за качествата му на юрист, но и на изявите му в предишното Народно събрание.

Според данни от Държавния архив – Пловдив, през 1929–1930 г. Майер е бил избран за председател на Пловдивския окръжен съвет. Въпреки тежкото заболяване Хинек Майер остава председател на Пловдивския окръжен съвет и член на българския парламент до смъртта си в Пазарджик на 13 юни 1930 г.

Дори и след разцеплението на Радикалдемократическата партия и въпреки раздиращите българското общество ожесточени провинциални политически нрави той не получава нито един упрек за своето поведение и си остава за пазарджишките граждани „нашият уважаван и почитан от всички общественик дядо Майер“.